

PARLAMENTARISMUL – FUNDAMENT CONCEPTUAL AL CONSTITUȚIONALISMULUI EUROPEAN¹⁸

PARLIAMENTARISM – CONCEPTUAL BASIS OF EUROPEAN CONSTITUTIONALISM

Doina CUCIURCA,

Universitatea de Stat din Moldova,

ORCID ID: 0000-0001-6859-7956, e-mail: doina.cuciurca@usm.md

Abstract. Parliamentarism represents one of the most significant institutional innovations in Europe's political history, playing a fundamental role in the development of European constitutionalism. This form of political organization combines the principle of representativeness with the separation of powers, providing a framework for democratic governance and the protection of citizens' rights. European constitutionalism, rooted in the supremacy of the constitution and the protection of fundamental rights, has been deeply influenced by the evolution of parliamentary institutions.

The aim of this article is to explore how parliamentarism has contributed to the consolidation of European constitutionalism by examining its origins, fundamental principles, and contemporary challenges. We will analyse the relationship between these two concepts, highlighting the essential role of parliamentary institutions in advancing the rule of law and creating a political framework based on accountability and transparency.

Keywords: *parliamentarism, European constitutionalism, constitution, parliament, separation of powers, human rights.*

Cercetarea coraportului dintre „parlamentarism” și „constituționalism”, în calitatea lor de categorii juridice fundamentale, este justificată, printre altele, de lipsa în literatura de specialitate, în special a celei din Republica Moldova, a unor argumente științific argumentate.

În general constituționalismul este perceput ca un sistem de convicțiuni care întruchipează ideea statului de drept, unul dintre reperele fundamentale ale acestuia din urmă fiind reprezentarea populară, adică parlamentarismul. În această ordine de idei, în știința dreptului constituțional, parlamentarismul este apreciat ca o componentă fundamentală a constituționalismului european [1, p. 15], care, la rândul său, reprezintă un fenomen istoric bazat pe ideea

¹⁸ Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).

că bunăstarea și justiția pot fi obținute prin autoguvernare socială. Această autoguvernare este fundamentată pe principii precum democrația, exercitarea suveranității naționale prin organe reprezentative alese pe baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat, supremația legii, separarea puterilor, pluralismul politic și altele [2, p.43].

În mare parte, parlamentarismul poate fi analizat fie prin prisma instituției Parlamentului, fie prin raportare la idealurile și trăsăturile care definesc această instituție. În consecință, Parlamentul este apreciat ca un mijloc prin care se realizează principiile constituționalismului, ceea ce implică și accentuarea rolului său în regimul politic.

Constituționalismul european este orientat spre crearea unui stat de drept bazat pe constituție, care stabilește principiile fundamentale ale unui sistem democratic. Printre aceste principii academicianul Ion Guceac numără: exercitarea suveranității naționale prin organe reprezentative alese pe baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat; supremația legii și separația puterilor în stat [3, p.78]. Profesorul Popa suplimentează aceste principii cu: democrația; coerența legislativă în activitatea statului; respectarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; suveranitatea națională; pluralismul politic; diversitatea formelor de activități economice [4, p.38]. Iar profesorul Ackerman, în acest sens, scoate în evidență supremația constituției, manifestată prin următoarele trăsături: orice act legislativ sau decizie politică trebuie să fie conformă cu prevederile constituționale; instituirea instanțelor constituționale pentru a asigura supremația constituției prin controlul constituționalității legilor și protecția drepturilor fundamentale prin mecanisme judiciare [5, pp.10–15].

Din punct de vedere cronologic parlamentarismul își are rădăcinile în Evul Mediu, odată cu instituțiile proto-parlamentare. Magna Charta (1215) a fost un moment de cotitură, stabilind că puterea monarhică este limitată în atribuții legate de contribuțiile financiare, care nu puteau fi percepute decât cu consimțământul Consiliului regatului [6, p.15]. Consiliile regale din Anglia, care includeau reprezentanți ai nobilimii și ai clerului, au evoluat treptat într-o formă mai organizată, culminând cu formarea Parlamentului englez în secolul al XIII-lea [7, p.337].

În calitate de instituție politico-juridică fundamentală, Parlamentul și-a stabilit originile în perioada medievală. Apariția sa a fost influențată de doi factori principali: necesitatea de a lupta împotriva despotismului și tiraniei, exprimând astfel dorința umană de a elabora legi, și, în cazul statelor întinse cu populații numeroase, dificultatea de a exercita direct dreptul de a legifera [8, p. 7].

Secolul al XIII-lea a marcat schimbări semnificative în Europa, cu dezvoltarea instituțiilor parlamentare și a adunărilor de stări [9, p.115]. În Franța, în timpul domniilor lui Filip al II-lea August și Filip al IV-lea cel Frumos, s-au făcut primii pași spre consolidarea autorității regale și centralizarea statală. În 1302, regele Filip al IV-lea cel Frumos a convocat primele State Generale, marcând începutul monarhiei reprezentative [10, p.103]. Aceste adunări includeau reprezentanți ai nobilimii, clerului și orășenimii și erau convocate la inițiativa regelui, fără o periodicitate stabilită, în funcție de împrejurări și obiective politice [11, p.297].

Până la sfârșitul secolului al XIII-lea, monarhia franceză a devenit o putere centrală remarcabilă, datorită eforturilor regilor de a-și consolida poziția față de nobilime și de a înfrunta autoritatea papală [8, p. 12]. Statele Generale au contribuit la această centralizare prin sprijinirea autorității regale, fără a o limita. Cu timpul, Franța a evoluat spre un regim de monarhie absolută, exprimat prin celebra maximă „*L'État, c'est moi*”, iar Statele Generale, convocate în principal pentru aprobarea impozitelor, nu au mai fost reunite după anul 1614 [12, p.190].

În secolele XVI-XVII în mai multe țări, pe lângă monarh, au fost create organe reprezentative cu funcții de consiliere. În Rusia, acestea au fost Duma boierilor și Sinodul de zemstvă, în Franța – Statele majore, în Spania – Cortesurile.

Schimbările politice din Europa de Vest în perioada tranziției de la feudalism la capitalism au contribuit la sporirea imaginii parlamentarismului prin următoarele circumstanțe:

- a) creșterea influenței păturilor sociale, care își protejau interesele private și corporative;
- b) persistența ignorării separării puterilor;
- c) apariția instituțiilor parlamentare care limitau puterea monarhului;
- d) introducerea obligativității respectării legilor de către toți, inclusiv guvernanții.

Extinderea procesului de elaborare și adoptare este dovada transformărilor sociale și politice ale epocii, marcând tranziția de la feudalism la capitalism și consolidarea parlamentarismului burghez. Constituția Franceză din 1791 și cea a Imperiului German din 1871, alături de constituțiile altor, au consacrat separația puterilor și principiul suveranității naționale [11, p.114]. În același timp, Anglia și Suedia au introdus proto-partide parlamentare, precum „whigs” și „tories” sau partidul „pălăriilor” și cel al „tichiilor” [8, p.116].

Cu părere de rău, secolul al XIX-lea nu a marcat un triumf al parlamentarismului, ci o criză a acestuia, caracterizată prin ruperea parlamentarelor de electorat, scăderea autorității parlamentului și percepția sa ca un club de discuții

ineficient. În paralel, creșterea activismului maselor populare a forțat politicienii să adopte compromisuri, ceea ce a dus la introducerea instituțiilor precum referendumul și veto-ul popular, extinzând participarea maselor la guvernare.

Așadar, constituirea parlamentarismului a variat în funcție de contextul fiecărei țări, fiind influențată de revoluțiile burgheze și transformările sociale care au dus la compromisuri între burghezie și aristocrație. Această perioadă a fost marcată de apariția partidelor politice, extinderea universalității dreptului la vot și consolidarea principiului separării puterilor, cu un rol central al parlamentului în reprezentarea populară și legiferare.

În Anglia, Parlamentul este format din Camera Comunelor, Camera Lorzilor și Regele, însă Camera Comunelor deține rolul central [13]. Modificările legislative importante, precum Actul parlamentar din 1911 și cel din 1949, au limitat atribuțiile Camerei Lorzilor [12, p.332], iar Legea din 1999 a suprimat lorzii ereditari [14].

În prima jumătate a secolului al XX-lea, parlamentarismul era nevoit să își câștige locul în ierarhia puterilor, însă după al Doilea Război Mondial a devenit o instituție recunoscută, esențială pentru viața publică și un indicator al democrației. Parlamentele au dezvoltat interacțiuni eficiente cu alte ramuri ale puterii de stat și au intensificat activitatea legislativă, în timp ce structurile interparlamentare au sprijinit cooperarea între state.

Forma modernă a parlamentarismului s-a îndepărtat de modelul clasic, trecând de la reprezentarea populară pură la reprezentarea prin partide, datorită tranziției de la votul censitar la votul universal. Această schimbare, influențată de conceptul democrației plebiscitare de partid formulat de Max Weber, a accentuat rolul partidelor și al „politicienilor de profesie” în procesul legislativ și guvernare [15, pp.12–15].

Teoria și practica parlamentarismului în secolul al XX-lea au urmat două direcții: în Occident, prin instituirea echilibrului între autorități, și în URSS, prin consolidarea rolului partidului unic și delimitarea competențelor între diverse structuri. Această evoluție nu a fost uniformă, cu consolidarea puterii executive care, în unele cazuri, a subordonat parlamentul sau i-a limitat infl. Totuși, mecanismul de interacțiune între ramurile puterii a fost îmbunătățit.

Parlamentarismul s-a afirmat ca un sistem democratic și progresist, fiind parte integrantă a puterii de stat în 190 de state, dintre care 78 au parlamente bicamerale, iar restul monocamerale [16].

Etapa actuală a parlamentarismului este caracterizată de căutarea unor modele noi de guvernare parlamentară, influențată de criza formelor clasice și de procesele transnaționale de dezvoltare a partidelor politice, esențiale pentru reprezentativitate.

Parlamentarismul se confruntă în prezent cu numeroase **provocări**, generate de transformările economice, sociale și politice globale. Acestea includ:

- eroziunea încrederii publice (o parte din cetățeni au o percepție negativă asupra legislativului, considerându-l ineficient, corupt sau deconectat de la nevoile reale ale populației, fapt ce duce la absenteism și distanțare între cetățeni și instituțiile reprezentative);
- digitalizarea și dezinformarea (în pofida rapidității difuzării informațiilor, care ar fi trebuit să sporească dialogul dintre parlamentari și cetățeni, dezinformarea, manipularea informației și polarizarea accentuată de rețelele sociale afectează dezbaterile publice și funcționarea parlamentelor);
- deficitul de reprezentare (cauzat de absenteismul electoral, decredibilizarea partidelor politice, traseismul politic și rolul redus al opoziției parlamentare);
- creșterea influenței executivului (limitarea rolului puterii legislative pe seama creșterii atribuțiilor puterii executive în procesul de luare a deciziilor (prin asumarea de răspundere), încălcându-se principiul separării puterilor și reducând capacitatea legislativului de a exercita controlul asupra executivului);
- globalizarea și integrarea supranațională (procesele de integrare, precum cele din Uniunea Europeană, reduc suveranitatea națională, iar parlamentele naționale pierd din influență în fața instituțiilor supranaționale. Această dinamică creează tensiuni între nivelurile naționale și internaționale de guvernare);
- complexitatea problemelor contemporane (problemele globale, precum schimbările climatice, migrația sau securitatea cibernetică, necesită soluții coordonate la nivel internațional, depășind adesea capacitățile parlamentelor naționale de a interveni eficient); etc.

Pentru a răspunde acestor provocări, parlamentele trebuie să adopte reforme care să le modernizeze funcționarea, să întărească dialogul cu cetățenii, să sprijine transparența și să colaboreze cu alte instituții naționale și internaționale.

Legătura dintre constituționalism și parlamentarism este una de interdependență și complementaritate, deoarece ambele concepte contribuie la consolidarea unui stat democratic și bazat pe drepturi fundamentale. Constituționalismul oferă cadrul normativ și principiile fundamentale care reglementează funcționarea statului, inclusiv supremația legii, separația puterilor și protecția drepturilor cetățenilor. În acest context, parlamentarismul acționează ca un instrument practic care asigură aplicarea acestor principii printr-un proces de guvernare bazat pe reprezentativitate, responsabilitate și transparență.

Rolul principal al parlamentarismului este să transpună în realitatea politică idealurile constituționalismului, garantând că puterea este exercitată conform normelor stabilite de constituție. Parlamentele democratice, prin dezbateri, elaborarea legilor și controlul asupra executivului, sunt esențiale pentru menținerea echilibrului puterilor și pentru prevenirea abuzurilor de autoritate. După cum se recunoaște în doctrina dreptului constituțional, parlamentarismul „generează o serie de avantaje concrete, în legătură cu eficiența instituțională și consolidarea democrației” [17, p. 41].

În același timp, constituționalismul oferă limite și direcții clare pentru funcționarea parlamentelor, protejând astfel drepturile fundamentale și minoritățile împotriva unor eventuale derapaje ale majorității parlamentare. Prin această relație sinergică, constituționalismul și parlamentarismul contribuie la crearea și menținerea unui stat de drept solid și legitim.

Constituționalismul, pentru care este specific cel mai înalt nivel de generalizare, joacă rolul de factor constituitor al parlamentarismului. Conceptul de „constituționalism” însumează și celelalte categorii de drept constituțional, cum ar fi parlamentarismul – unul dintre elementele definitorii fundamentale ale constituționalismului.

După cum am mai menționat, democrația reprezentativă este unul din reperele fundamentale ale constituționalismului, exprimarea reală a sa fiind parlamentul. Fiind ales direct de cetățeni acesta acționează ca purtător de cuvânt al intereselor întregului popor. Această ipostază a acestui organ rezidă în parlamentarism, care, după cum am menționat, se caracterizează prin supremația parlamentului în cadrul mecanismului de stat. Statutul respective al parlamentului este determinat nu numai de caracterul reprezentativ al acestui organ, ci și de alți factori. Cel mai important aspect constă în faptul că parlamentul este investit cu atribuții de cel mai înalt nivel. În acest aspect, Constituția Republicii Moldova (art. 60) stabilește că Parlamentul este „unica autoritate legislativă a statului” [18]. Astfel, legile adoptate de Parlament reglementează cele mai importante relații sociale, situându-se în vârful ierarhiei actelor normative. Nu întâmplător în știința dreptului constituțional despre constituționalism se menționează că acesta presupune „supremația dreptului, rezultând din exercitarea puterii statale numai în cadrul legal conferit de normele juridice în vigoare”, dar și existența unui „sistem juridic ierarhic, care recunoaște forța juridică supremă a normelor constituționale” [19, p.20].

Nu este lipsit de sens să reamintim și de atribuția Parlamentului de a forma alte autorități publice și de a investi în funcție persoane cu atribuții publice, dar și să exercite controlul asupra activității acestora. Drept urmare, parlamentarismul reprezintă cel mai important instrument pentru implementarea democrației reprezentative – principiu fundamental al constituționalismului.

• Referințe bibliografice:

1. ENACHE M., CONSTANTINESCU M. *Renașterea parlamentarismului în România*. Iași: Ed. Polirom, 2001, 296 p. ISBN 973-683-688-6.
2. GUCEAC, I. Constituționalismul, democrația și libertatea – valori ale societății deschise [online]. In: *Akados*, nr. 2(13), iunie 2009. pp. 41–47. [citat 26.12.2024]. Disponibil: <http://www.akados.asm.md/fiA3ia%20C5%9Fi%20libertatea%20E2%80%93%20valori%20ale.pdf> .
3. GUCEAC, I. Constituționalismul și statul de drept în Republica Moldova. Realități și perspective. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akados”*, 2017, nr. 3(46), pp. 78-85. ISSN 1857-0461.
4. POPA, V. Abordări conceptuale în definirea constituționalismului. In: *Studii Juridice Universitare*, 2016, nr. 3-4(35-36), pp. 33-39. ISSN 1857-4122.
5. ACKERMAN, Bruce A. *We the People: Foundations*. Harvard: Harvard University Press, 1991. 385 p. ISBN 9780674948402.
6. LOUGHLIN, M. *Foundations of Public Law*. Oxford: OxfordAcademic, 2010. [online], [citat 08.01.2025]. Disponibil: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199256853.001.0001>.
7. GUCEAC, I. *Tratat elementar de drept constituțional*, vol. 2. Chișinău: ÎS FEP „Tipografia centrală”, 2022. 574 p. ISBN 978-5-88554-060-5.
8. GUȘTIUC, A., DENISENCO, L., GÂRLEA, R., *Elemente de convergență între Parlamentul Republicii Moldova și Parlamentul European*, Acad. „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2004. 93 p. ISBN: 9975-935-33-8.
9. SMOCHINA A., *Istoria universală a statului și dreptului, Epoca antică și medievală*, ed. „Tipografia centrală”, Chișinău, 2002. 224 p. ISBN: 9975-78-177-2.
10. БОРИСЕВИЧ, М.М., БЕЛЬЧУК О.А., ЕВТУШЕНКО С.Г. *История государства и права зарубежных стран*, Изд. Юриспруденция, Москва, 2007. 352 с. ISBN 978-5-9516-0226-8.
11. ЖИДКОВ, О.А., КРАШЕНИННИКОВА, Н.А. *История государства и права зарубежных стран*, ч. 1, изд. Норма-Инфра, Москва, 1999. 624 с. ISBN 5-89123-341-X.
12. DUCULESCU, V., CĂLINOIU, C., DUCULESCU, G. *Drept constituțional comparat*, vol. I, ed. Lumina Lex, București, 1999. ISBN 9735880938.
13. Notă: Pentru Camera comunelor alegerile se fac direct, prin vot secret, pe baza unui scrutin uninominal, cu majoritatea simplă, care nu este însă obligatorie. Membrii camerei comunelor beneficiază de imunitate parlamentară în legătură cu activitățile exercitate în Parlament.
14. Disponibil: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/houseoflords/house-of-lords-reform/from-the-collections/from-the-parliamentary-collections-lords-reform/lords-reform-1963-1999/houseoflordsact1999/>
15. WEBER, M. *Politica, o vocație și o profesie*, București: Anima, 1992, 54 p. ISBN 973-905-31-06.
16. Disponibil: https://www.ipu.org/national-parliaments?utm_source=chatgpt.com
17. *Reforma constituțională: analiză și proiecții*. Raportul comisiei pentru o nouă Constituție. Coord. Elena Simina TĂNĂSESCU. București, Universul Juridic, 2012. 218 p. ISBN 978-973-127-901-5
18. Constituția Republicii Moldova. In: *Monitorul Oficial* nr. 466 din 13.11.2024.
19. ANDREESCU, M. *Supremația Constituției. Controlul de constituționalitate a legilor*. București: Pro Universitaria, 2023. 396 p. ISBN 978-606-26-1646-5.